

TANULMÁNY

Az európai jog hatása a tagállamok polgári jogi fejlődésére, különös tekintettel az Európai Bíróság egy újabb ítéletére

✎ Bodzási Balázs tudományos segédmunkatárs, MTA TK Jogtudományi Intézet (Budapest)

Az európai (uniós) jog több szinten is befolyást gyakorol a tagállami jogrendszerekre. Ez a tanulmány ezt a hatást elsődlegesen az Európai Bíróság ítéleteinek a szintjén vizsgálja. A közelmúltban a luxemburgi bírói fórum több olyan döntést is hozott, amelyekhez kapcsolódóan ismét felmerült a kérdés, hogy milyen hatással van az európai jog a tagállami – így a magyar – polgári jogi szabályozásra. Az említett ítéletek azért kiemelkedő jelentőségűek, mert a tagállami magánjogok egyik központi intézményéhez, a szerződések érvénytelenségéhez kapcsolódóan tesznek olyan megállapításokat, amelyek a magyar polgári jog szempontjából is döntő fontosságú.

I.

Az uniós jog és a tagállami jogok alkotmányjogi aspektusai

Az uniós jognak a tagállami jogokra gyakorolt hatása elsődlegesen az uniós jog és a tagállami alkotmányok közötti viszonylatban merülhet fel. Ezzel kapcsolatban az Európai Bíróság egy korai, 1970. december 17-én hozott ítéletében arra az álláspontra helyezkedett, hogy az európai jog a tagállami alkotmányok felett áll, az uniós jognak a tagállami alkotmányokkal való összhangja megítélésére pedig egyedül az Európai Bíróság jogosult (*Internationale Handelsgesellschaft-ügy*).¹

Ezt a kérdést a magyar jogirodalomban Vörös Imre vizsgálta a legmélyrehatóbban, 2012-ben megjelent akadémiai székfoglalójában.² Megállapítása szerint az alkotmánybíróságok tekintetében az uniós jog-tagállami jog viszonya nem válaszolható meg önmagában az elsőbbség tételével. Véleménye szerint az európai jog nem nemzetközi jog, ugyanakkor nem is a magyar jog része. Az uniós jog közvetlenül alkalmazandó külföldi jog. Az uniós jog Vörös Imre szerint nem része a magyar jogrendszernek, de nem is áll sem felette, sem

alatta, hanem mellette.³ Mindez közelebb visz ugyan annak a kérdésnek a megoldásához, hogy az uniós jog – elsősorban az Alapszerződések – milyen viszonyban is vannak a tagállami alkotmányokkal, nem teszi azonban véglegesen elkerülhetővé, hogy erről a magyar Alkotmánybíróság is megnyilatkozzon. Polgári jogi szempontból az a további kérdés merülhet fel, hogy a tagállami bíróságok alkalmazhatják-e az elsődleges uniós joganyagot magánjogi jogviták elbírálása során.

II.

A másodlagos jogforrások és a tagállami polgári jogok viszonya

Az uniós jog tagállami jogokra (polgári jogokra) gyakorolt hatásának második szintje a másodlagos jogforrások köre. Az uniós jog másodlagos jogforrásai közül a tagállami polgári jogokra döntően az irányelvek gyakorolnak hatást – eltekintve a társasági jog egyes területeitől. A szóban forgó uniós irányelvek alapvetően fogyasztóvédelmi tárgyúak, így a tagállami jogo-

1 C-11/70. számú ügy

2 Vörös Imre: Csoportkép Laokónnal. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2012.

3 Vörös: i. m. 106.

kon belül jelentős mértékben hozzájárultak a fogyasztóvédelmi magánjog fejlődéséhez.

Az egyik legelső fogyasztóvédelmi témájú irányelv 1985-ben született meg és a hibás termékekért való felelősségre vonatkozó tagállami rendelkezések közelítéséről szól (ún. termékfelelősségi irányelv – 85/374 irányelv).⁴ Korainak tekinthető az üzlethelyiségen kívül kötött szerződések esetén a fogyasztókat megillető védelemről (ún. házaló kereskedésről) szóló 85/577/EGK irányelv és az 1987-ben elfogadott fogyasztói hitelmegállapodásokról szóló 87/102/EGK irányelv is.

1990-ben született meg a szervezett utazási formákról szóló 90/314/EGK irányelv. A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló irányelvet 1993-ban fogadták el (1993/13/EGK irányelv). Egy évvel később készült el az ingatlanok időben megosztott használati jogának megszerzéséről szóló 94/47/EK irányelv, majd három évvel később a távollevők között kötött szerződések-ről szóló 97/7/EK irányelv, amely már az elektronikus úton kötött szerződésekre vonatkozóan is tartalmaz szabályokat, előre vetítve az elektronikus kereskedelmet külön szabályozó irányelvet. 1999-ben született meg a fogyasztói adásvételről szóló irányelv (1999/44/EK irányelv), az elektronikus kereskedelemről pedig egy évvel később (2000/31/EK irányelv).⁵

Ezen túlmenően számos olyan irányelv született, amelyek a fogyasztók által is igénybe vett pénzügyi szolgáltatásokat érintik.⁶

Külön kell végül említeni a fogyasztók jogairól szóló 2011/83/EU irányelvet, amely a 85/577/EGK irányelv, valamint a 97/7/EK irányelv helyébe fog lépni. A tagállamoknak 2013. december 13-ig kell belső jogrendszerükbe átültetni ezt az uniós jogszabályt. Az új Ptk. kodifikációja során ugyan már tekintettel voltak erre az irányelvre, de a magyar jogba történő teljes átültetés még nem történt meg.

Az új Ptk. 6:79. §-a átvette az irányelv 22. cikkét, amely a fogyasztóval szembeni többletkövetelés szerződéses tartalommal válásáról szól. A 6:219. § a fogyasztói adásvétel körében ültette át az irányelvnek a kárveszély átszállásról rendelkező 20. cikkét. A 6:220. § pedig az irányelv 18. cikkét vette át, amely az eladó késedelmének a jogkövetkezményeiről tartalmaz rendelkezéseket. Ezen a körön kívül ugyanakkor a 2011/83-as irányelv implementálása még hátra van. Kérdés, ha erre külön törvényben kerül sor, az mennyire lesz összhangban az új Ptk.-val.

III.

Az Európai Bíróságnak a Banco Español ügyben hozott ítélete és annak a tagállami polgári jogokra gyakorolt hatása

Ez a tanulmány alapvetően az uniós jog tagállami polgári jogokra gyakorolt hatásának harmadik szintjével, vagyis az Európai Bíróság döntéseinek az elemzésével foglalkozik. Egészen pontosan az Európai Bíróságnak a *Banco Español de Crédito SA* ügyben (C-618/10. sz.) 2012. június 14-én hozott döntését tartottuk szükségesnek kiemelni és részletesebben is bemutatni. Ebben az ítéletben ugyanis az Európai Bíróság olyan megállapításokat tett, amelyek a magyar polgári jog magját, az érvénytelen szerződések bíróság általi érvényessé nyilvánítását is érintik.

1. Az eset tényállása

Az eset tényállása szerint 2007. május 28-án egy spanyol állampolgár 30.000 euró összegű kölcsönszerződést kötött a Banco Español de Crédito SA pénzügyintézetrel egy olyan gépjármű megvétele céljából, amely a háztartási szükségleteit volt hivatott szolgálni. A felek a kölcsönszerződésben az ügyleti kamat mértékét 7,95%-ban, a teljes éves hiteldíjmutatót 8,89%-ban, a késedelmi kamatot pedig 29%-ban határozták meg.

Bár a kölcsönszerződés lejáratának időpontjaként 2014. június 5-ét rögzítették, a bank úgy vélte, hogy a szerződés már ezen időpontot megelőzően lejárt, mivel 2008 szeptemberében hét havi törlesztő részlet még nem került megfizetésre. A bank emiatt 2009. január 8-án a spanyol jog szerint fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelmet nyújtott be.

Az első fokon eljáró spanyol bíróság 2010. január 21-én hozott végzésében megállapította, hogy a felek közötti kölcsönszerződés szabványszerződés. A végzés szerint azonban a 29%-os késedelmi kamatláb az ügyleti kamatlábakat több, mint 20 százalékponttal meghaladta. Ennek alapján hivatalból megállapította a késedelmi kamatra vonatkozó kikötés semmisségét azal az indokkal, hogy az tisztességtelen jellegűnek minősül. A bíróság ezen felül a késedelmi kamat mértékét 19%-ban határozta meg és arra kötelezte a bankot, hogy a jogvita által érintett időszakra vonatkozóan számolja újra a kamatok összegét.

A bank a végzés ellen fellebbezést nyújtott be,

4 Ennek felülvizsgálatáról ld.: *Schaub, Renate*: Europäische Produkthaftung: Wie weit reicht die Harmonisierung heute? Zeitschrift für Europäisches Privatrecht (ZEuP), 2011. 1, 41–64.

5 Erről részletesebben ld.: *Fuglinszky Ádám*: Az elektronikus kereskedelem egyes fogyasztóvédelmi kérdései a német és a magyar jogban. In: *Harmathy Attila* (szerk.): *Jogi tanulmányok 2001*, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2001, 81–103.

6 Erről ld.: *Bodzási Balázs*: A határon átnyúló pénzügyi szolgáltatások liberalizációja az Európai Unión belül. In: *Harsági Viktória – Horváth E. Irisz – Raffai Katalin*: *Nemzetközi magánjog és polgári eljárásjog a megváltozott gazdasági környezetben*. Pázmány Press, Budapest, 2013, 23–35.

amelyben arra hivatkozott, hogy az elsőfokú bíróság az eljárás e szakaszában nem jogosult arra, hogy a késedelmi kamatokra vonatkozó, általa tisztességtelennek vélt szerződéses kikötés semmisségét hivatalból megállapítsa és arra sem, hogy azt módosítsa.

A fellebbezés alapján eljáró másodfokú spanyol bíróság az eljárást felfüggesztette és előzetes döntéshozatalt kezdeményező határozatával az Európai Bírósághoz fordult. A spanyol bíróság által feltett kérdések közül a nagyobb jelentőséggel bíró a következő kettő volt:

a) ellentétes-e az uniós joggal, különösen a fogyasztókra vonatkozó szabályozással, ha egy nemzeti bíróság *in limine litis* az eljárás bármely szakaszában tartózkodik arra vonatkozóan döntést hozni, hogy egy késedelmi kamatot megállapító feltétel semmis-e, vagy sem, illetve, hogy ez a feltétel a fogyasztói kölcsön-szerződésben módosítható-e, vagy sem?

b) milyen hatállyal bír a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló 93/13/EGK irányelv 6. cikk (1) bekezdésének azon előírása, hogy a tisztességtelen feltételek nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve?

2. A tisztességtelenség hivatalbóli vizsgálatának az elismerése az Bíróság ítéletében

Az Európai Bíróság (a továbbiakban: Bíróság) elsőként azt vizsgálta, hogy a 93/13/EGK irányelvet úgy kell-e értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan tagállami szabályozás, amely a fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelem tárgyában eljáró bíróság számára nem teszi lehetővé, hogy akár *in limine litis*, akár az eljárás bármely szakaszában hivatalból értékelje az eladó vagy szolgáltató és a fogyasztó közötti szerződésben foglalt, késedelmi kamatra vonatkozó kikötés tisztességtelen jellegét.

A Bíróság ennek megválaszolása során emlékeztetett arra, hogy a 93/13. irányelv által létrehozni kívánt védelmi rendszer azon az elven alapszik, hogy az eladóhoz (szolgáltatóhoz) képest a fogyasztó mind tárgyalási lehetőségei, mind pedig információs szintje tekintetében hátrányos helyzetben van. Ez a helyzet az eladó (szolgáltató) által előzetesen meghatározott szerződési feltételek anélkül való elfogadásához vezet, hogy a fogyasztó befolyásolni tudná ezek tartalmát. E hátrányos helyzetre tekintettel a 93/13. irányelv 6. cikkének (1) bekezdése előírja, hogy a tisztességtelen feltételek nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve. Ez egy olyan kogens rendelkezés, amely arra irányul, hogy a szerződő felek jogai és kötelezettségei tekintetében a szerződés által megállapított formá-

lis egyensúlyt a szerződő felek egyenlőségét helyreállító, valódi egyensúllyal helyettesítse.

A Bíróság már több esetben hangsúlyozta, hogy a 93/13. irányelv által előírt védelem biztosítása érdekében a fogyasztó és az eladó (szolgáltató) közötti egyenlőtlen helyzetet csak a szerződő feleken kívüli, pozitív beavatkozás egyenlítheti ki.⁷ A Bíróság ennek fényében megállapította, hogy a tagállami bíróságok hivatalból kötelesek vizsgálni valamely, a 93/13. irányelv hatálya alá tartozó szerződéses feltétel tisztességtelen jellegét, és ezáltal ellensúlyozni a fogyasztó és az eladó (szolgáltató) közötti egyensúlytalanságot. Ez magában foglalja a tisztességtelen jelleg hivatalból történő vizsgálatának kötelezettségét is.

A Bíróság rámutatott arra is, hogy csökkenti a 93/13. irányelv által elérni kívánt védelem hatékonyságát az a tagállami eljárásjogi szabályozás, amely a fogyasztó elmentmondásának hiányában nem teszi lehetővé a fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelem tárgyában eljáró bíróság számára, hogy hivatalból, az eljárás bármely szakaszában értékelje a fogyasztóval kötött szerződésben foglalt feltétel tisztességtelen jellegét.

Mindezek alapján a Bíróság az első kérdésre azt a választ adta, hogy a 93/13. irányelvet úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan tagállami szabályozás, amely a fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelem tárgyában eljáró bíróság számára nem teszi lehetővé, hogy akár *in limine litis*, akár az eljárás bármely szakaszában hivatalból értékelje az eladó (szolgáltató) és a fogyasztó közötti szerződésben foglalt, késedelmi kamatra vonatkozó kikötés tisztességtelen jellegét abban az esetben, ha a fogyasztó nem élt elmentmondással.

3. A bírósági szerződésmódosítás tilalma

Az Európai Bíróság ezt követően a fogyasztók és felhasználók védelméről szóló 1/2007. spanyol törvény 83. cikkének a 93/13. irányelv 6. cikk (1) bekezdésével való összhangját vizsgálta. Ennek során a 93/13-as irányelv 6. cikkének (1) bekezdésében foglalt azt a rendelkezést kellett értelmeznie, miszerint a tisztességtelen feltételek nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve.

A 93/13. irányelv 6. cikkének (1) bekezdése szerint a tagállamok előírják, hogy fogyasztókkal kötött szerződésekben az eladó vagy szolgáltató által alkalmazott tisztességtelen feltételek a saját nemzeti jogszabályok rendelkezései szerint nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve, és ha a szerződés a tisztességtelen feltételek kihagyásával is teljesíthető, a szerződés változatlan feltételekkel továbbra is köti a feleket.

⁷ Ld. C-240/98. – C-244/98. sz. Océano Grupo Editorial és Salvat Editores ügyben 2000. június 27-én hozott ítélet 27. pontját; C-168/05. sz. Mostaza Claro-ügyben 2006. október 26-án hozott ítélet 26. pontját; a C-40/08. sz. Asturcom Telecomunicaciones ügyben 2009. október 6-án hozott ítélet 31. pontját, valamint a C-137/08. sz. VB Pénzügyi Lízing ügyben 2010. november 9-én hozott ítélet 48. pontját.

Az 1/2007. spanyol törvény 83. cikkének (2) bekezdése szerint: „... az említett feltételek semmisségét kimondó bíróság állapítja meg a szerződés tartalmát és a szerződés fennmaradása esetén jogosult a felek jogainak és kötelezettségeinek kiigazítására, valamint a fogyasztó, illetve felhasználó érezhető megkárosítása esetén az érvénytelenség jogkövetkezményeinek megállapítására.”

A Bíróság ehhez kapcsolódóan abból indult ki, hogy az uniós jogalkotó a 93/13. irányelv 6. cikkének (1) bekezdésében, valamint 21. preambulum bekezdésében kifejezetten előírta, hogy a fogyasztóval kötött szerződés „változatlan feltételekkel” továbbra is köti a feleket, ha a szerződés a tisztességtelen feltételek kihagyásával is teljesíthető. Az irányelv 6. cikk (1) bekezdésének a szövegéből következik tehát, hogy a nemzeti bíróságok csak arra kötelesek, hogy a tisztességtelen feltétel alkalmazásától eltekintsenek annak érdekében, hogy az ne váltsa ki kötelező joghatásokat a fogyasztó vonatkozásában, de nem jogosultak arra, hogy a feltétel tartalmát módosítsák. A szerződésnek ugyanis főszabályként úgy kell fennmaradnia, hogy csak a tisztességtelen feltételek elhagyása jelentősen módosulást, ha a belső jogszabályok értelmében a szerződés jogilag ilyen módon fennmaradhat. Ezt az értelmezést erősíti továbbá a 93/13. irányelv célkitűzése és általános szerkezete is.

A Bíróság szerint, ha a nemzeti bíróság jogosult lenne arra, hogy az ilyen szerződésekben foglalt feltételek tartalmát módosítsa, e lehetőség sértené a 93/13. irányelv 7. cikke által elérni kívánt hosszú távú célt. E lehetőség ugyanis hozzájárulna annak a visszatartó erőnek a megszüntetéséhez, amely az ilyen tisztességtelen feltételeknek a fogyasztók vonatkozásában való pusztán egyszerű alkalmazhatatlanságában jelentkezik. Az eladók (szolgáltatók) ugyanis továbbra is alkalmazni próbálnák az említett feltételeket annak tudatában, hogy még ha azok érvénytelenségét meg is állapítanák, a szerződést a tagállami bíróság a szükséges mértékben továbbra is kiegészíthetné olyan módon, hogy az eladók (szolgáltatók) érdekei biztosítottak legyenek.

A Bíróság szerint amennyiben a módosítás lehetősége a nemzeti bíróságok rendelkezésére állna, nem tudna önmagában a fogyasztók számára olyan hatékony védelmet biztosítani, mint amelyet a tisztességtelen feltételek alkalmazhatatlansága eredményez. Ez a lehetőség ezen felül nem alapulhat a 93/13. irányelv 8. cikkén sem, amely a tagállamok számára lehetővé teszi, hogy az irányelv által szabályozott területen elfogadhatnak vagy hatályban tarthatnak az uniós joggal összhangban lévő szigorúbb rendelkezéseket annak érdekében, hogy a fogyasztóknak magasabb szintű védelmet biztosítsanak.

A 93/13. irányelv 6. cikkének (1) bekezdése nem értelmezhető oly módon, hogy az lehetővé teszi a nemzeti bíróságok számára, hogy abban az esetben, ha az eladó vagy szolgáltató és a fogyasztó közötti szerződésben foglalt tisztességtelen feltétel fennállását megállapítja, az említett feltétel tartalmát módosítsa ahelyett, hogy a fogyasztó vonatkozásában e feltétel alkalmazhatóságától egyszerűen eltekintene.

Mindezek alapján az Európai Bíróság szerint a 93/13. irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan tagállami szabályozás, amelyet az 1/2007. spanyol törvény 83. cikke ír elő, és amely a nemzeti bíróság számára lehetővé teszi, hogy az eladó vagy szolgáltató és a fogyasztó közötti szerződésben foglalt feltétel tisztességtelen jellegének megállapítása esetén az említett szerződést e feltétel tartalmának módosítása útján kiegészítse.

4. Az ítélet által felvetett kérdések

Az Európai Bíróság ítéletéhez kapcsolódóan vita alakult ki a német és az osztrák jogirodalomban, amelynek tárgyát az a kérdés képezte, hogy a szóban forgó ítélet hogyan érinti a német-osztrák jogban széles körben elterjedt ún. kiegészítő szerződésértelmezés (*ergänzende Vertragsauslegung*) intézményét.

A kérdés azért merült fel, mert mind a német, mind pedig az osztrák bírói gyakorlatban az érvénytelenség okozta rést a bíróság gyakran a kiegészítő szerződésértelmezés szabályai szerint tölti ki. Erre kerül sor fogyasztói szerződésekben alkalmazott tisztességtelen általános szerződési feltételek semmissége esetén is.⁸

Ezek alapján a magyar jogra nézve is feltehetjük azt a kérdést, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményeként szabályozott érvényessé nyilvánítást miként érinti az Európai Bíróság fenti döntése.

Ennek megválaszolásához elsőként a kiegészítő szerződésértelmezés német és osztrák jogbeli szabályait kell röviden megvizsgálni, valamint azt, hogy a jogirodalom milyen álláspontra helyezkedett abban a kérdésben, hogy az EU Bíróság döntése hatással van-e erre a jogintézményre.

IV.

A kiegészítő szerződésértelmezés a német és az osztrák jogban

A német jogban a kiegészítő szerződésértelmezés intézményét a BGB 133. és 157. §-ai szabályozzák. A

8 A német gyakorlatra nézve ld.: BGH Urteil vom 13. 4. 2010. Közzétéve: Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 2010, 1742-1743. 18. pont. Az osztrák gyakorlatra nézve ld. OGH 4 Ob 73/03v. Közzétéve: Österreichische Bankarchiv (ÖBA) 2003, 774.; továbbá OGH 2 Ob 106/03g. Közzétéve: ÖBA 2003, 722., OGH 9 Ob 62/04i. Közzétéve: ÖBA 2005, 642.

BGB 133. §-a szerint egy akaratnyilatkozat értelmezése során a valódi akaratot kell kutatni és nem a kifejezés betű szerinti értelméhez kell ragaszkodni. A BGB 157. §-a alapján a szerződéseket úgy kell értelmezni, ahogyan azt a tisztesség és jóhiszeműség elve a forgalmi szokásokra tekintettel megköveteli.⁹

Az osztrák jogban az ABGB 914. §-a szól erről a jogintézményről. Eszerint szerződések értelmezésekor nem a kifejezésre juttatott akaratnyilatkozat betű szerinti értelméből kell kiindulni, hanem a felek szándékát kell kutatni és a szerződést úgy kell értelmezni, amely a jóhiszemű forgalom gyakorlatának megfelel.

Látható, hogy a két jogrendszer vonatkozó szabályai nagymértékben fedik egymást.

A német jogban a kiegészítő jellegű szerződésértelmezés akkor kerül alkalmazásra, ha a szerződés teljesítése során olyan helyzet áll elő, amelyet a felek a szerződéskötéskor nem láttak előre, és ennek következtében a szerződésükben nem is szabályoztak.

A szerződéskötéskor a felek által előre nem látott kérdések rendezésének szokásos metódusa a diszpozitív jogszabályi rendelkezések alkalmazása. Nem kerülhet sor kiegészítő szerződésértelmezésre, ha a hézag a diszpozitív jog alapján megszüntethető. A diszpozitív szabályok alkalmazása tehát elsőbbséget élvez, de nem vezethet ahhoz, hogy a szerződés elveszítse eredeti funkcióját.¹⁰

Előfordulhat azonban, hogy a diszpozitív szabály a konkrét esetben nem képes feloldani a szerződéshez kapcsolódó hézagot. Ilyenkor a bíró a diszpozitív szabály alkalmazása helyett a kiegészítő szerződésértelmezés intézményét alkalmazza.¹¹

Az osztrák jogirodalomban is kiemelik, hogy kiegészítő szerződésértelmezésre csak akkor kerülhet sor, ha a felek a diszpozitív szabály alkalmazását nem akarták volna.¹² Emellett azonban az osztrák jogban is elismerik a diszpozitív szabály elsőbbségét.¹³

A kiegészítő szerződésértelmezés előfeltétele, hogy a szerződéshez kapcsolódóan egy hézag, egy hiányosság álljon elő. Az első értelmezési kérdés tehát annak megállapítása, hogy fennáll-e egyáltalán egy olyan hézag, amely a szerződés értelmezése útján egészítendő ki. Egy speciális rendelkezés hiánya ugyanis nem minden esetben jelenti azt, hogy egy ilyen kiegészítés-

re szoruló hézag áll fenn. Erről csak akkor lehet szó, ha a jogügyleten belül, illetve a jogügylet által elérni kívánt célok keretein belül egy olyan hiányosság áll elő, amely a felek eredeti szándékával ellentétes.¹⁴ Előfordulhat azonban az is, hogy a felek szándékosan hagytak szabályozatlanul a szerződésben egy kérdést.¹⁵

Kiegészítésre szoruló szerződéses hézagról akkor beszélhetünk, ha egy meghatározott körülményt a szerződéskötésnél egyik fél sem vett figyelembe, vagy mindkettő tévesen ítélte azt meg. A szerződéskötéskor már fennálló és a felek által figyelmen kívül hagyott körülménnyel (ún. *elsődleges hézag*) egy tekintet alá esik az a körülmény, amely később jött csak létre (ún. *másodlagos hézag*).¹⁶

A kiegészítő szerződésértelmezés nem vezethet a szerződés tárgyának kiterjesztéséhez, vagy a szerződés módosításához. Ennek során a felek lehetséges akaratát kell alapul vennie a bíróságnak. Azt kell felderíteni, hogy a szerződés céljára tekintettel a jóhiszeműen és tisztességesen eljáró felek miben állapodtak volna meg, ha a szerződés hiányzó eleméről rendelkeztek volna.¹⁷ A döntő tényező tehát a feleknek a szerződéskötés időpontjára nézve fennálló hipotetikus akarata. A bírónak nem a felek tényleges, hanem a hipotetikus szerződéses akaratát kell figyelembe vennie. Ennek során nem elegendő magának a kifejezésre juttatott akaratnyilatkozatnak a vizsgálata, szükség van azoknak a motívumoknak és körülményeknek az elemzésére is, amelyek az akaratnyilatkozathoz vezettek.¹⁸ Emellett a BGB 157. §-a szerint a bírónak a tisztesség és jóhiszeműség alapelvére, valamint a forgalmi szokásokra is tekintettel kell lennie.

Ha a felek hipotetikus akarata nem állapítható meg, a bírónak a szerződés többi rendelkezésére és a szerződés céljára tekintettel azt kell vizsgálnia, hogy a racionálisan és jóhiszeműen eljáró felek milyen megállapodásra jutottak volna.¹⁹

A kiegészítő szerződésértelmezés során a bírónak az adott eset valamennyi körülményére tekintettel kell lennie, így vizsgálnia kell a szerződéskötésre vezető motívumokat, a forgalmi szokásokat, az érdekköröket és a szerződés által elérni kívánt célt is.

Nincs lehetőség kiegészítő szerződésértelmezésre,

9 Ehhez kapcsolódóan ki kell azt emelni, hogy a tisztesség és jóhiszeműség elve mást jelent a német jogban, mint a magyarban. A német polgári jogban a BGB 242. §-a alapján ez az elv egy generális teljesítési szabály. Ezzel szemben a magyar jogban ez az együttműködési kötelezettséghez kapcsolódó alapelv, vagyis szűkebb körben érvényesül, mint a német jogban.

10 Palandt Bürgerliches Gesetzbuch Kurzkomentare, § 157. 63. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2004. 165.

11 Brox, Hans-Walker, Wolf-Dietrich: Allgemeiner Teil des BGB. 31. Auflage, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2007. 82.

12 Koziol, Helmut-Welser, Rudolf: Grundriss des bürgerlichen Rechts. Band I., 13. Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2006. 108.

13 Bollenberger, Raimund: Verträge und Rechtsgeschäfte. In: Koziol, Helmut-Bydlinski, Peter-Bollenberger, Raimund: Kurzkomentar zum ABGB. 3. Auflage, Springer Verlag, Wien, 2010. 916.

14 Rüthers/Stadler: i. m. 182.

15 Brox, Hans-Walker, Wolf-Dietrich: Allgemeiner Teil des BGB. 31. Auflage, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2007. 81.

16 Palandt: i. m. 165. Ezzel megegyezően az osztrák jogban ld.: Bollenberger: i. m. 919.

17 BGH NJW 1994, 1008.

18 Brox/Walker: i. m. 82.

19 Bollenberger: i. m. 919.

ha a szerződéses hézag más módon is kiküszöbölhető, vagy ha a bíró nem talál olyan támpontot – például a szerződéses cél meghatározásával –, amely mentén meg tudná azt állapítani, hogy a felek milyen alternatív döntést hoztak volna.²⁰

A kiegészítő szerződésértelmezés szabályai valamennyi jogügylet – így az egyoldalú jogügyletek (pl. végrendelet) – esetén is alkalmazásra kerülhetnek. Általános szerződési feltételeknél azonban figyelemmel kell lenni az általános szerződési feltételekre vonatkozó jogszabályi korlátokra, különösen a BGB 306. §-ára.

V.

Az Európai Bíróság döntésének hatása a német és az osztrák polgári jogra

A meghatározónak tekinthető jogirodalmi álláspont szerint az Európai Bíróság ítélete nincs hatással a kiegészítő szerződésértelmezés intézményére. Ezt a nézetet képviseli *Martin Schauer* osztrák professzor, aki elemzése során a 93/13-as irányelv tárgyi hatályából és alkalmazási köréből indul ki. Ennek során megállapítja, hogy az irányelv kizárólag a fogyasztókkal kötött szerződésekre vonatkozik, vagyis még ha el is fogadnánk azt a nézetet, hogy a kiegészítő szerződésértelmezés ellentétes az Európai Bíróság ítéletében foglaltakkal, a jogkövetkezmények kizárólag a fogyasztói szerződésekre lennének irányadók. Ez azt jelenti, hogy ha egyik oldalon sem vesz részt fogyasztó az ügyletkötésben, akkor az ilyen ügyletekre nézve a kiegészítő szerződésértelmezés továbbra is megengedett.²¹

Schauer rámutat arra is, hogy az ítélet kifejezőmódja – „a szerződés kiigazítása a szerződéses tartalom módosítása által” – nem felel meg a tagállami jogrendszerek terminológiájának, főként nem a német nyelvterületen használt kifejezéseknek. Ennek megfelelően nem lehet hézagmentesen átültetni ezt a fordulatot a tagállami jogrendszerekbe. Természetesen az Európai Bíróság az európai jog értelmezésekor saját fogalomalkotása során a tagállami jogrendszerek dogmatikai kategóriához nincs kötve. A Bíróságnak joga van arra, hogy saját terminológiát dolgozzon ki. Adott esetben azonban az ítélet értelmezése nemcsak az alkalmazott fogalmak homályossága, hanem a nem egyértelmű és ellentmondásos ítéleti indokolás miatt is problémás.²²

Az Európai Bíróság döntését az osztrák jogiroda-

lomban azért is meglepőnek tartják, mert a 93/13-as irányelvből a fenti tilalom nem olvasható ki. Az irányelv a tisztességtelen kikötéseket szabályozza és csak a tényállásokat határozza meg, a jogkövetkezmények szabályozása túlnyomórészt a tagállamok hatáskörében maradt. Ennek megfelelően a döntés indoklásában központi helyet elfoglaló 6. cikk (1) bekezdése azt rögzíti, hogy a tisztességtelen kikötés jogi kötelezettséget nem hoz létre. Az ehhez szükséges feltételeket azonban a tagállami belső jogrendszerek határozzák meg. Az irányelvből ennek megfelelően nem olvasható ki a szerződéses tartalom bíróság általi módosítására vonatkozó tilalom. Ennek mentén tévesnek tartják a Bíróság által képviselt azon álláspontot is, amely szerint a szerződésnek változatlanul kell fennmaradnia. Az irányelv 6. cikk (1) bekezdéséből csak az következik, hogy a semmis kikötés nélkül főszabály szerint nem dől meg az egész szerződés. Aggályos és vitatható, hogy a Bíróság ítéletének indoklása ebből a szerződés módosítására vonatkozó tilalom kimondásáig jut el.²³

A kritikák arra is kitérnek, hogy téves az ítélet 70. pontjának az a megállapítása is, amely szerint a bíróságok nem képesek olyan hatékony védelmet nyújtani a fogyasztónak, mint amit a tisztességtelen kikötés alkalmazhatatlansága eredményez.²⁴

Schauer ezt követően a kiegészítő szerződésértelmezés intézményét vizsgálja meg az ítélet tükrében. Ennek során megállapítja, hogy a kiegészítő szerződésértelmezés alapját és mértékét nem bírói mérlegelés, hanem a felek hipotetikus akarata képezi. A bíró arra a kérdésre keresi a választ, hogy a racionálisan gondolkodó és jóhiszeműen eljáró felek – a szerződésből kirajzolódó cél alapján – miben állapodtak volna meg, ha számukra a szerződés hiányossága ismert lett volna. Nem bírói szerződésmódosításról van tehát szó, hanem a felek hipotetikus akaratának érvényre juttatásáról. Emiatt a kiegészítő szerződésértelmezés nem tekinthető a szerződéses tartalom kiigazításának, főleg pedig nem szerződésmódosításnak.²⁵

Ebből a szempontból jelentős különbség mutatható ki a kiegészítő szerződésértelmezés és az ítéletben vizsgált 1/2007-es spanyol törvény 83. cikkében szabályozott jogintézmény között. A spanyol jog ugyanis mérlegelési jogkört biztosít a bíró számára a szerződés átalakítására, ennek során pedig a spanyol bírónak nem a felek hipotetikus akaratát kell alapul vennie. Az Európai Bíróság ítélete ezt a spanyol jogintézményt tartotta szem előtt, amikor a szerződés kiigazí-

20 BGHZ 90, 69.

21 *Schauer, Martin*: Der EuGH und die ergänzende Vertragsauslegung: Konsequenzen der Entscheidung C-618/10, Banesto. Österreichische Recht der Wirtschaft (RdW), 11/2012. 641.

22 *Schauer*: i. m. 641.

23 *Schauer*: i. m. 641.

24 *Schauer*: i. m. 642.

25 *Schauer*: i. m. 642.

tásának a szerződéses tartalom módosításán keresztül történő tilalmát kimondta. Ettől azonban a német és az osztrák jog szerinti kiegészítő szerződésértelmezés jelentősen eltérő jogintézmény, amelyre ennek alapján ez a tilalom nem is vonatkozik. A bírót megillető eltérő jogkörök miatt, amely a spanyol törvény 83. cikke, illetve a kiegészítő szerződésértelmezés között fennáll, *Schauer* azt a következtetést vonja le, hogy az Európai Bíróság ítélete a kiegészítő szerződésértelmezésre nem irányadó.²⁶

Megítélésünk szerint helytállóak az Európai Bíróság ítéletével szemben az ismertett jogirodalmi nézet alapján hangoztatott kritikák. Kétséges azonban, hogy a kiegészítő szerződésértelmezés valóban kívül esik-e azon a körön, amelyet az ítélet a 93/13-as irányelvvel ellentétesnek minősített. Korántsem biztos tehát, hogy egy konkrét ügyben az Európai Bíróság a kiegészítő szerződésértelmezés intézményét a 93/13-as irányelv szempontjából megengedhetőnek tartaná.

VI.

Az ítélet hatása a magyar polgári jogra

1. Az érvényesség nyilvánítás a hatályos és az új Ptk. alapján

Mindezek után felmerül a kérdés, hogy milyen következtetések vonhatók le ebből a magyar jogra vonatkozóan. Kérdés mindenekelőtt, hogy a magyar polgári jog szerinti érvényesség nyilvánítás intézményére hatással van-e az Európai Bíróság idézett döntése.

Ennek megválaszolása során az érvényesség nyilvánítás fogalmából kell kiindulni. A hatályos Ptk. 237. § (2) bekezdése szerint az érvénytelen szerződést érvényessé lehet nyilvánítani, ha az érvénytelenség oka megszűntethető.

Darázs Lénárd közelmúltban megjelent tanulmányában átfogóan bemutatja az érvényesség nyilvánítás intézményét. Ebben válaszolja, hogy az érvényesség nyilvánítás 1945 után jelent meg a magyar polgári jogban. Először az 1959-es Ptk. szólt erről a jogkövetkezményről két érvénytelenségi oknál, az uzsorás szerződésnél és a feltűnő értékaránytalanságnál. *Darázs* felhívja a figyelmet arra, hogy ekkor jelent meg a magyar jogban az, hogy az érvénytelenség orvosolhatóságára csak a bíróságnak van joga, a szerződő felek pedig lényegében minden lehetőséget elvesztettek arra, hogy az érvénytelenségi ok általuk történő kiküszöbölésével „érvényessé tegyék” a szerződésüket. Még inkább megerősödött ez a tendencia az 1977-es Ptk. novella után,

amely általános jelleggel bevezette a magyar jogba a bíróság általi érvényesség nyilvánítás jogintézményét. Az érvényesség tétele a rendszerváltás előtti szabályozás szerint tehát csak a bíróság által volt lehetséges.²⁷

Az érvényesség nyilvánítás kapcsán számos kérdés merül fel, az azonban nem vitatható, hogy ennek során a bíróság a szerződés bíróság általi módosításához hasonló tevékenységet végez, hiszen az érvénytelenség kiküszöbölése az eredeti szerződéses jogok és kötelezettségek megváltoztatásával jár.²⁸ Az érvényesség nyilvánítás tehát a bírói szerződésmódosítás egyik esetének tekinthető. Az természetesen nem hagyható figyelmen kívül, hogy amíg a Ptk. 241. §-a a jövőre nézve biztosítja a bíró számára a szerződésmódosítás jogát, addig az érvényesség nyilvánítás visszaható hatályú.

Az új Ptk. 6:110. §-a szól a bírósági érvényesség nyilvánításról. Ez kimondja, hogy az érvénytelen szerződést a bíróság a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé nyilváníthatja, ha az érvénytelenség miatti érdeksérelem a szerződés megfelelő módosításával kiküszöbölhető, vagy az érvénytelenség oka utóbb megszűnt. A törvényszöveg egyértelműen a szerződés bíróság általi módosításáról beszél.

Az új Ptk. alapján tehát az érvénytelenségi ok kiküszöbölésével a bíróság továbbra is belenyúlhat a szerződésbe. Mindezt ellensúlyozandó azonban az új kódex szabályozza az érvényesség válás intézményét is (6:111. §). Ez utóbbi szerint a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé válik, ha az érvénytelenségi okot a felek utólag kiküszöbölik, vagy annak más okból való megszűnése esetén a szerződési akaratukat megerősítik. A felek azonban a (3) bekezdés szerint az érvénytelenségi okot utólag úgy is kiküszöbölni, hogy abban állapotodnak meg, hogy a szerződés a jövőre nézve válik érvényessé. Ilyenkor az addigi teljesítéseket az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazásával kell rendezni.

2. Az érvényesség nyilvánítás alkalmazhatósága az ítélet alapján

Az Európai Bíróság ítélete az osztrák jogirodalomban meghatározónak tekinthető álláspont szerint csak azokat a tagállami jogintézményeket érinti, amelyek lehetővé teszik a tagállami bíróságok számára a szerződés tartalmának a módosítását. A döntés szerint erre fogyasztói szerződésben alkalmazott tisztességtelen általános szerződési feltételek semmisségének a megállapítása esetén a tagállami bíróságok nem jogosultak.

A magyar jogi helyzet ebből a szempontból köze-

26 *Schauer*: i. m. 642.

27 *Darázs Lénárd*: Az „érvényesség válás” jogintézményének szükségességéről a polgári jogban. *Magyar Jog*, 2009. 8. 453.

28 *Darázs*: i. m. 453.

lebb áll a spanyolhoz, mint a német-osztrák jogokhoz. Ez azt jelenti, hogy a hatályos Ptk. 237. § (2) bekezdésében és az új Ptk. 6:110. §-ában nevesített érvényesség nyilvánítás olyan beavatkozásnak tekinthető, amelyet az Európai Bíróság a spanyol jog vonatkozásában az európai joggal – a 93/13-as irányelv 6. cikk (1) bekezdésével – ellentétesnek minősített.

Mindebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a Bíróság fenti ítélete alapján magyar bíróságok a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen szerződési kikötés semmisségének megállapítása esetén az érvénytelenség megállapításán túlmenően nem nyilváníthatják érvényessé a tisztességtelen szerződési kikötést.

Ezen nem változtat az sem, hogy az új Ptk. 6:108. § (1) bekezdése alapján az érvénytelenség jogkövetkezményeit a bíróság a fél erre irányuló kérelme alapján alkalmazza. Ez azt jelenti, hogy hiába kéri a fogyasztó a tisztességtelen általános szerződési feltétel módosításával a szerződés érvényessé nyilvánítását, az Európai Bíróság döntése értelmében ez is ellentétes lenne a 93/13-as irányelv 6. cikkének (1) bekezdésével.

Más azonban a helyzet, ha a fél csak a szerződés érvénytelenségének a megállapítását kéri a bíróságtól, anélkül, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményeinek az alkalmazását is kérné. Ezt a lehetőséget az új Ptk. 6:108. § (2) bekezdése szabályozza. Ilyenkor nem kerül sor a szerződés érvényessé nyilvánítására sem, vagyis nem áll elő az Európai Bíróság döntésével ellentétes helyzet.

Mivel az Európai Bíróság döntése kizárólag a fogyasztói szerződésekben szereplő tisztességtelen általános szerződési feltételekre vonatkozik, ezért ezen az érvénytelenségi-semmisségi okon kívül a bíróság továbbra is érvényessé nyilváníthatja a szerződést.

Utalni kell azonban arra, hogy ha ez az európai bírósági gyakorlat szélesebb körben elismerést nyer, akkor a magyar jogalkalmazásnak számolnia kell azzal, hogy az érvényesség nyilvánítás intézménye fokozatosan szűkebb körre szorul vissza.

Ezzel kapcsolatban mindenekelőtt a közös európai adásvételi jogról szóló rendelet tervezetre kell felhívni a figyelmet.²⁹ Ennek a rendelet tervezetnek a 79. cikke szól a tisztességtelen szerződéses feltételek joghatásáról. Ha ehhez kapcsolódóan is az Európai Bíróság ismertetett döntésében megfogalmazott elvek kerülnek alkalmazásra, akkor ebben a körben is ki lesz zárva a magyar jog szerinti érvényessé nyilvánítás szabályainak az alkalmazhatósága.

Erre utal *Vékás Lajos* is, aki szerint a Banco Español ügyben hozott ítélet fényében – különösen, ha az Európai Bíróság más ügyekben megerősíti majd ezt az álláspontját – kérdésessé válhat, hogy fogyasztó és vál-

lalkozás közötti olyan szerződésekben, amelyekben a tisztességtelen feltétel semmisségének következményeit kell a bíróságnak megállapítania, alkalmazható-e a Ptk. azon rendelkezése, amely szerint a bíróság úgy nyilvánítja érvényessé a szerződést, hogy az érvénytelenség okát a szerződés megfelelő módosításával kiküszöböli.³⁰

A kérdést valószínűleg az Európai Bíróság fogja eldönteni abban az ügyben, amely a Kúria előzetes döntéshozatal iránti kérelme alapján indult.

Ez első ránézésre nagy változást jelent a hatályos joghoz képest. Valójában azonban a Ptk. 239/A. § (1) bekezdése ma is kimondja, hogy a fél a szerződés érvénytelenségének vagy a szerződés egyes rendelkezései érvénytelenségének (részbeni érvénytelenség) megállapítását a bíróságtól anélkül is kérheti, hogy az érvénytelenség következményeinek alkalmazását is kérné. A jövőben ez kell, hogy főszabállyá váljon az Európai Bíróság fenti ítélete alapján, összhangban az új Ptk. idézett 6:108. § (2) bekezdésével.

Ezt tükrözi a Kúriának a fogyasztói kölcsönszerződésben pénzügyi intézmény által alkalmazott általános szerződési feltételekben szereplő egyoldalú szerződésmódosítási jog tisztességtelenségéről szóló 2/2012. (XII. 10.) PK véleménye is. Az idézett PK vélemény 8. a) pontja ugyanis kimondja, hogy nincs mód arra, hogy a bíróság az egyoldalú szerződésmódosítást lehetővé tevő érvénytelen szerződési feltétel mellőzése helyett, azt módosítva új, a felek egyenlőségét helyreállító kikötést állapítson meg. A PK vélemény indokolása megerősíti, hogy arra nincs lehetőség, hogy a bíróság az érvénytelen szerződési feltétel mellőzése helyett a felek akaratát mintegy „pótolja”, és a tisztességtelen megállapodás helyett új, a szerződési igazságot, jogegyenlőséget helyreállító kikötést konstruáljon, vagy pedig ennek érdekében az érvénytelen szerződési feltételt úgy egészítse ki, hogy valójában egy korábban nem létező, új – tisztességes – szerződési feltételt alakítson ki.

Az egy másik kérdés, hogy a felek közötti viszonyt ilyen esetben is rendezni kell, nem állhat elő ugyanis olyan helyzet, hogy az érvénytelenség megállapítása esetén – további jogkövetkezmények alkalmazása hiányában – a feleknek, vagy valamelyik félnek a kapott szolgáltatással ne kelljen elszámolnia.

3. A részleges érvénytelenség

Az Európai Bíróság ítéletéhez kapcsolódóan külön kell szólni a részleges érvénytelenség intézményéről is. A tisztességtelen általános szerződési feltétel, mint érvénytelenségi ok ugyanis fogalmilag részleges ér-

²⁹ COM (2011), 635.

³⁰ *Vékás Lajos*: Az érvénytelenség. In: *Vékás Lajos* (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Complex Kiadó, Budapest, 2013, 580.

vénytelenségi esetkör. A Ptk. is a kikötés érvénytelenségről beszél, nem pedig az egész szerződés érvénytelenségéről. Ezt emeli ki a 2/2012. (XII. 10.) PK. vélemény 8. a) pontjának indokolása is. Eszerint a sérelmet szenvedett fél nem a szerződést, hanem a szerződés részévé váló tisztességtelen kikötést támadhatja meg. A tisztességtelen kikötés tehát nem a szerződés egészét, hanem kizárólag a kikötéssel érintett részét – magát a tisztességtelen feltételt – teszi érvénytelenné.

A német BGB 306. § (1) bekezdése a tisztességtelen általános szerződési feltételekhez kapcsolódóan egyértelműen kimondja a részleges érvénytelenség főszabályát.³¹ A BGB ezen rendelkezése alapján a részleges érvénytelenség alkalmazása során nem a felek akaratát kell vizsgálni, a részleges érvénytelenség alkalmazása ugyanis egy automatizmus.

A magyar jogban hasonlóan fogalmilag részleges érvénytelenségi esetkör a Ptk. 228. § (3) bekezdésében foglalt semmisségi ok is. Eszerint az érthetetlen, elmentendő, jogellenes vagy lehetetlen feltétel semmis; az ilyen feltétellel kötött szerződésre a részleges érvénytelenség szabályait (239. §) kell alkalmazni.³²

Utalni kell a hatályos Ptk. 239. § (2) bekezdésére is, amely szerint fogyasztói szerződés részbeni érvénytelensége esetén az egész szerződés csak akkor dől meg, ha a szerződés az érvénytelen rész nélkül nem teljesíthető. Ennek alapján ma már bizonyos esetekben – fogyasztói szerződések esetén – az egész jogügylet érvénytelensége helyett a részleges érvénytelenség a főszabály.³³ Ezt a 93/13-as irányelven alapuló rendelkezést mondja ki az új Ptk. 6:114. § (2) bekezdése is.

Fogyasztóvédelmi szempontból, elsősorban pedig a fogyasztói kölcsönszerződések körében komoly érv hozható fel amellet, hogy a bíróság akkor is a részleges érvénytelenséget alkalmazza, ha a felek egyike sem akarja a szerződés életben tartását, de a szerződés az érvénytelen feltétel nélkül teljesíthető. A 2/2012 (XII. 10.) PK vélemény 8. pontjához fűzött indokolás rámutat arra, hogy fogyasztói kölcsönszerződések esetén a fogyasztó érdeke rendszerint kifejezetten ellentétes az egész szerződés megdőlésével, mivel az azonnali, egyösszegű visszafizetési kötelezettségének a beálltát eredményezné. A fogyasztó célja és érdeke ezzel szemben az, hogy a szerződés a tisztességtelen rész nélkül legyen érvényes a felek között.

A részleges érvénytelenség főszabályként történő alkalmazása mellett azonban kivételes előfordulhat, hogy a fogyasztónak a szerződés egészének a megdőlé-

se áll inkább az érdekében. Erre került sor a C-453/10. sz. ügyben is. Az ügyben hozott ítéletében az Európai Bíróság kimondta, hogy az uniós jogalkotónak a 93/13-as irányelvben követett célja a felek közötti egyensúly helyreállítása elvileg egy szerződés egésze érvényességének fenntartásával, nem pedig a tisztességtelen feltételeket tartalmazó valamennyi szerződés semmissé nyilvánítása (ítélet 31. pontja). Az említett irányelvvel nem ellentétes azonban az, ha valamely tagállam az uniós jog tiszteletben tartásával előírja, hogy az eladó vagy szolgáltató és a fogyasztó között kötött, egy vagy több tisztességtelen feltételt tartalmazó szerződés a maga egészében semmis, amennyiben ez a fogyasztó fokozottabb védelmét biztosítja (ítélet 36. pontja).

Végül ki kell emelni azt is, hogy a részleges érvénytelenség intézményének alkalmazása sem vezethet a szerződés érvényessé nyilvánításához. Ez azt jelenti, hogy a bíró az adott kikötés vagy feltétel vonatkozásában csak az érvénytelenség megállapítására jogosult, az érvénytelen szerződéses rész helyett azonban nem alkothat újat, ilyen vonatkozásban tehát nem módosíthatja a szerződést.

4. Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazhatósága

Az előzők alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a magyar bíróságok a jövőben a fogyasztói szerződésekben alkalmazott tisztességtelen kikötések semmisségének megállapítása esetén – az érvénytelenség megállapításán túlmenően – nem nyilváníthatják érvényessé a szerződést, mert az olyan bírói szerződésmódosításnak minősülne, amelyet az Európai Bíróság ismertetett ítélete nem enged meg a tagállami bíróságok számára.

Kérdés azonban, hogy ebben az esetben mi lesz a szóban forgó fogyasztói szerződés sorsa. Részleges érvénytelenségről lévén szó, az egész szerződés a hatályos Ptk. 239. § (2) bekezdése szerint csak akkor dől meg, ha a szerződés az érvénytelen rész nélkül nem teljesíthető. Ugyanezt mondja ki az új Ptk. 6:114. § (2) bekezdése is.

Mivel azonban a részleges érvénytelenség sem adhat lehetőséget a bíróság számára a semmis feltétel módosítására, ezért további kérdés, hogy hogyan rendezhető a felek közötti viszony.

31 BGB 306. § (1) bekezdés: „Sind Allgemeine Geschäftsbedingungen ganz oder teilweise nicht Vertragsbestandteil geworden oder unwirksam, so bleibt der Vertrag im Übrigen wirksam.”

32 Kérdés, hogy a hatályos Ptk. 228. §-ában szereplő feltétel kifejezést hogyan kell értelmezni? Megalapozottnak tűnik az az álláspont, miszerint ez nem azonos az általános szerződési feltételre vonatkozó szabályokban említett feltétel fogalmával. A Ptk. 228. §-ában írt feltétel ugyanis kizárólag egy bizonytalan, jövőbeli eseményt jelent, amely a szerződés hatályosságát érintheti. Más irányba mutat az új Ptk. 6:107. §-ának (2) bekezdése, amely már nem feltételről, hanem kikötésről beszél. Itt az előző értelmezés már nem merülhet fel, a részleges érvénytelenség azonban továbbra is igen.

33 Fordított volt a helyzet az 1945 előtti magyar magánjogban. Erről ld.: *Friedmann Endre: A jogügyletek részleges érvénytelenségéről.* Különlenyomat a dr. Szladits Károly 70. születésnapjára kiadott Unnepi Dolgozatokból. Budapest, Arany János Nyomda, 1941. 4.

Ilyen esetben megfelelő megoldásnak tűnik, hogy ha van irányadó diszpozitív szabály, akkor azt kell alkalmazni. Ilyen diszpozitív rendelkezés például a törvényes kamat mértékét meghatározó szabály. Ha tehát a bíróság egy fogyasztói kölcsönszerződéshez kapcsolódóan a kamat mértékére vonatkozó feltételt minősíti tisztességtelennek és ezáltal érvénytelennek, akkor ehelyett a törvényes kamatra vonatkozó rendelkezést kell alkalmazni.

Bonyolultabb a helyzet, ha a bíróság egy olyan rendelkezést minősít érvénytelennek, amely a kamat módosítására vonatkozott. Ilyen esetben ugyanis a módosítás előtti kamatlábra vonatkozó rendelkezést kell továbbra is alkalmazni.

Nem fordulhat elő tehát olyan helyzet, hogy a kamatra vonatkozó rendelkezés tisztességtelennek minősítése következtében a kölcsön kamatmentessé váljon. Eljárásjogi szempontból ez egy meglehetősen összetett feladat, mert egyrészt a banknak újra kell számolni a visszafizetendő kölcsön összegét és a törlesztő részleteket, másrészt pedig lesz egy olyan időszak, amikor az adós többet teljesített, amit a hitelezőtől visszakövetelhet.

Külön kérdés az is, hogy mit tehet a bíróság abban az esetben, ha a fogyasztó csak a semmisség megállapítását kéri, egyéb jogkövetkezmények alkalmazását azonban nem. Erre a hatályos Ptk. alapján is lehetősége van, de ezt még egyértelművé teszi az új kódex. A 6:108. § (2) bekezdése szerint ugyanis a fél a szerződés érvénytelenségének megállapítását a bíróságtól anélkül is kérheti, hogy az érvénytelenség következményeinek az alkalmazását kérné. A 6:108. § (1) bekezdésének második mondata szerint azonban *az érvénytelenség további jogkövetkezményeit a bíróság a fél erre irányuló kérelme alapján alkalmazza*. Amennyiben azonban a fél csak az érvénytelenség megállapítását kéri, a bíróság egyéb jogkövetkezményeket nem alkalmazhat.

Mindez élesen jelenik meg azokban az újabb perekben, amelyeket adósok indítottak hitelintézetek ellen, és amelyekben az adósok kizárólag a fogyasztói kölcsönszerződés bizonyos feltételei tisztességtelenségének, és ezáltal érvénytelenségének megállapítását kérik a bíróságtól, egyéb érvénytelenségi jogkövetkezmény alkalmazását azonban nem. A semmisség megállapítását követően az adósok mindenfajta teljesítést beszüntetnek, a bíróság azonban nem alkalmazhat más jogkövetkezményt, mert azt az adósok nem kérték. Kérdés, hogy ebben az esetben mi lesz a jogviszony sorsa, főként pedig mi történik a már teljesített szolgáltatásokkal. Nyilvánvaló, hogy az adósok részéről ebben az esetben rosszhiszemű pereskedésről van szó, a polgári jognak, illetve a polgári eljárásjognak azonban erre a helyzetre is megoldást kell találnia. Megfelelő megoldást jelentene, ha egy ilyen perben a másik fél is kérhetné a bíróságtól az érvénytelenség egyéb jogkövetkezményeinek az alkalmazását. Az Eu-

rópai Bíróság idézett ítélete által érintett szerződések körében ugyan a szerződés érvényessé nyilvánítását a másik fél sem kérhetné, de az új Ptk. által részletesen tárgyalt – és a mai bírói gyakorlat szerint is részben már elismert – más jogkövetkezmények (6:113. §: az alaptalan gazdagodás pénzbeli megtérítése, 6:115. §: járulékos igények) alkalmazását azonban igen.

VII.

Záró gondolatok

Az Európai Bíróságnak a C-618/10. számú ügyben hozott ítélete a 93/13-as irányelv 6. cikkének (1) bekezdése értelmezése során új követelményeket határozott meg a tagállami jogokkal szemben. Ezek közül a legfontosabb, hogy fogyasztóval kötött szerződésben foglalt tisztességtelen általános szerződési feltétel érvénytelensége esetén a tagállami bíróságok *kizárólag a feltétel (kikötés) semmisségének a megállapítására jogosultak*. Nincs azonban lehetőségük arra, hogy a szerződéses tartalom módosításával megváltoztassák a tisztességtelen kikötést.

Bár a Bíróság ítélete több szempontból is kritikával illelhető, az egyértelműnek tűnik, hogy ha a döntésben foglalt megállapítások más ítéletekben is megerősítést nyernek, akkor az érinteni fogja a magyar polgári jogban érvényessé nyilvánítás néven ismert jogintézményt. Mivel ez a bírói szerződésmódosítás egyik esetköre, ezért a jövőben az ismertetett ítélet által érintett szerződések körében ezt az érvénytelenségi jogkövetkezményt a magyar bíróságok akkor sem alkalmazhatják, ha azt per során valamelyik fél kéri.

Amennyiben a Bíróságnak a fenti ítéletében foglalt követelményei gyakorlattá válnak, az a magyar jogalkotó számára is felveti azt a kérdést, hogy *fenn lehet-e tartani az érvényessé nyilvánítást, mint az érvénytelenség egyik jogkövetkezményét*. Iránymutató állásfoglalás ebben a kérdésben akkor várható, hogy az Európai Bíróság az előtte folyamatban lévő előzetes döntéshozatali eljárás keretében választ ad arra a kérdésre, hogy az érvényessé nyilvánítás intézménye *ellentétes-e a 93/13-as irányelv 6. cikkének (1) bekezdésével*. Egy ilyen döntés várhatóan már a közeljövőben meg fog születni.

Mindez azt is tükrözi, hogy a magyar jogalkotó és jogalkalmazók sem tekinthetnek el az Európai Bíróság ítéleteitől. Ezek a döntések egyre nagyobb jelentőséggel bírnak, egyre inkább behatolnak a tagállami polgári jogokba, így ezeket egyre nagyobb figyelemmel kell követni. Az egy másik kérdés, hogy a szóban forgó ítéletek általában nincsenek tekintettel a tagállamok polgári jogi dogmatikájára, így sokszor még nagyobb zavart okoznak, mint a másodlagos uniós jogforrások.